

ETIKA I BIOETIKA - osnovni pojmovi

- Najstarija znanstvena i filozofska disciplina
- ? Razgraničenje znanosti od predmeta

etika

(gr. ethos = običaj)

moral

(lat. mos = ćud)

- Moral = sustav predodžbi o dobru i zlu
- Etika = nauka o moralu i moralnim načelima; skup načela i pravila prema kojima se postupci ocjenjuju kao dobri ili zli

ETIKA

```
graph TD; A[ETIKA] --> B[Teorijska etika]; A --> C[Normativna etika (etika u praksi)];
```

Teorijska etika

- Istražuje i proučava moral pojedinca, grupa ljudi, klasa, društva, cijele epohe.
- Uspoređuje nekadašnja i sadašnja pravila ponašanja.
- Proučava sličnosti i razlike.
- Analizira i pronalazi objašnjenja za određena moralna ponašanja.

Normativna etika (etika u praksi)

- Definiira i objašnjava norme pravilnog i dobrog ponašanja u svakodnevnom životu.
- Definiira pravilno postupanje u određenim profesijama.
- Postavlja kriterije na osnovu kojih se mjeri.
- Formulira profesionalne obveze i dužnosti.

■ ŠTO JE ETIKA?

- Disciplina o moralu i moralnim načelima
- Sistem normi ili pravila ljudskog ponašanja
- Opća pravila ponašanja /individualan moral

■ ŠTO NIJE ETIKA?

- Nisu osjećaji
- Nije religija
- Ne prati je zakon
- Ne slijedi kulturološki prihvaćene norme

■ Etika: područja primjene

1. humana: medicinska (stomatološka i liječnička u užem smislu)
2. veterinarska

- bioetika: nije proizašla iz filozofske etike; nastala je kao reakcija na moralne nedoumice koje je donio razvoj suvremene medicine = pluri-perspektivno područje u kojem se u interakciji raznorodnih gledišta stvaraju uporišta i mjerila za orijentiranje u pitanjima koja se odnose na život ili na uvjete i okolnosti njegova očuvanja

■ Definicije:

- the Oxford English Dictionary:

Bioetika je izučavanje etičkih problema uzrokovanih znanstvenim napretkom, naročito u biologiji i medicini

- nova definicija bioetike:

Bioetika je sustavno proučavanje moralnih dimenzija u sklopu znanosti o životu

BIOETIKA ZDRAVSTVENIH DJELATNIKA

- Čimbenici etičkog odlučivanja:
etičke teorije, načela (principi) i pravila
- Etičke teorije: deskriptivna, normativna i metaetika
- Pravila - kodeksi

BIOETIKA ZDRAVSTVENIH DJELATNIKA

■ *Biomedicinska načela / principi*

(opće smjernice koje navode da su neke vrste radnji zabranjene, poželjne ili dozvoljene; općenitija od pravila i često služe kao njihov izvor ili temelj)

1. autonomnost (poštivanje želja i sposobnosti donošenja odluka samostojnih osoba)
2. neškodljivost (ne nanašanje zla drugima)
3. dobročinstvo (sprječavanje štete, omogućivanje dobrobiti)
4. pravednost (ravnomjerna i poštena raspodjela)

OSNOVNA ETIČKA NAČELA:

1. Život je najveća vrijednost i najveće dobro
2. Činiti dobro, ne nanositi štetu
3. Načelo istinitosti i povjerenja
4. Načelo jednakosti i autonomije
5. Načelo prava i obveze svih ljudi
6. Načelo suradnje i dobrih odnosa među zdravstvenim radnicima
7. Načelo stalnog učenja i stručnog usavršavanja

Načela kroz povijest

- Hipokratova zakletva sadrži etička načela trajne vrijednosti za medicinu: načelo činjenja dobra i nenanošenja štete bolesniku, načelo pravednosti, načelo poštovanja života i načelo poštovanja ličnosti bolesnika.

Obveze liječnika: da se predano i savjesno zalažu za dobrobit bolesnika, da liječenjem i cjelokupnim svojim ponašanjem paze da mu ne nanesu štetu i nepravdu. Ovdje spada i obaveza strogo čuvanja liječničke tajne kao i dužnost liječnika da određene terapijske zahvate prepusti onim liječnicima koji to bolje obavljaju.

Načela kroz povijest

Florence Nightingale (1820-1910)

- napisala zakletvu namjenjenu medicinskim sestrama. U zakletvi se ističe neophodnost življenja u moralnom čistunstvu, kako u profesiji, tako i u svakodnevnom životu; potvrđuje se pravilo «primum non nocere» kao i obaveza čuvanja profesionalne tajne; na kraju se ističe obveza suradnje s liječnikom, kao i stalnog profesionalnog usavršavanja.

Načela kroz povijest

- prva uočila direktnu vezu između začepljenih kanalizacionih odvoda i nedostatka ventilacije s fatalnim infekcijama. Insistirala je na adekvatnom osvjetljenju, pravilnoj ishrani, higijeni i aktivnosti. Shvatila je da je vrhunska čistoća, koja je prethodila današnjim tehnikama sterilizacije, glavna zaštita od infekcija.
- njena vizija u potpunosti je izmijenila pristup društva prema sestrinskoj njezi: vjerovala je da je veoma bitno njegovati zdravlje pojedinca, i mentalno i fizičko, kao i liječiti samo oboljenje.

Život je najveća vrijednost i najveće dobro

- Osnovni princip iz kojeg proizlaze svi ostali principi.
- Život je jedinstven i neponovljiv.
- Važan je kvalitetan život, a ne samo život.

Čini dobro i ne čini zlo

- Osnovni princip prisutan u svim medicinskim kodeksima (“primum nil nocere” – prvo je ne škoditi)

- Problemi u praksi:

suvremena tehnologija

autonomija pacijenta

Načelo istinitosti i povjerenja

- Pacijent nije “samo bolestan” već je i u socijalno nezaštićenom položaju.
- Pacijent s liječnikom uspostavlja odnos očekujući da ga ovaj ne samo izliječi nego da mu pomogne vratiti se u socijalni položaj koji je imao prije bolesti.

Načelo istinitosti i povjerenja

- Medicinska tajna,
- Obaveza istinskog obavještanja,
- Zabrana spolnog iskorištavanja pacijenta,
- Zaštita pacijenta od društvene nepravde,
- Zaštita bolesnika i ranjenih u ratu,
- Zaštita od nadriliječništva

Autonomija pacijenta

- Pravo na iskrenost
- Pravo na povjerljivost
- Pravo na davanje suglasnosti
(“Informed Consent”)
- Pravo na drugo mišljenje
- Pravo na slobodan izbor liječnika

Etički dokumenti koji određuju prava pacijenata na autonomiju

- Europska Deklaracija o unapređenju prava pacijenata, 1994.
- Etički kodeksi

Pravo na informaciju

- Pravo pacijenta na obaviještenost o vlastitom zdravstvenom stanju
- Pravo pacijenta na informiranost o načinu djelovanja zdravstvene službe
- Medijska informacija i etika

Pravo na iskrenost

- “Pacijent ima pravo biti potpuno obaviješten o svom zdravstvenom statusu, uključujući medicinske činjenice o svom stanju, o predloženim postupcima, uključivši moguće rizike i koristi svakoga od njih, te o dijagnozi, predviđanju i napretku liječenja.”

*Europska Deklaracija o unapređenju prava
pacijenata*

Pravo na iskrenost

- “Liječnik će na prikladan način obavijestiti bolesnika o rezultatu pretraga te o daljnjim najprikladnijim postupcima liječenja. Bolesniku će također pružiti potrebne informacije kako bi mogao donijeti ispravne odluke o predloženom liječenju.”

Etički kodeks HLZ i HLK

Pravo na iskrenost

- “Informacije se smiju zatajiti pacijentu u izuzetnim slučajevima kada postoji valjan razlog za pretpostavku da bi takve informacije imale na nj nepovoljan učinak, a isključena je mogućnost bilo kakvog vidljivog pozitivnog učinka.”

*Europska Deklaracija o unapređenju prava
pacijenata*

Pravo na iskrenost

- “Na svoj izričit zahtjev pacijent ima pravo da ne bude obaviješten.”
- “Pacijent ima pravo izabrati hoće li i tko biti obaviješten umjesto njega.”

*Europska Deklaracija o unapređenju prava
pacijenata*

Pravo na iskrenost

- “Ljudska je obveza liječnika da pokaže razumijevanje za zabrinutost bolesnikovih bližnjih, da ih o bolesnikovom stanju istinito obavještava te da s njima surađuje u bolesnikovu korist”.

Etički kodeks HLZ i HLK

Pravo na iskrenost – medicinska dokumentacija

- “Pacijent ima pravo pristupa svojoj medicinskoj dokumentaciji, tehničkim zapisima i svim drugim podacima i zapisima koji se odnose na njegovu dijagnozu, liječenje i njegu te imaju pravo na primjerak svog dosjea ili dijelova zapisa.”

Europska Deklaracija o unapređenju prava pacijenata

Pitanja:

- Koliko je iskrenost uvijek u pacijentovom najboljem interesu? Koliko je etički opravdano dati neželjene informacije pacijentu, prešutjeti istinu ili govoriti neistinu?
- Kada i koliko biti iskren u komunikaciji s članovima obitelji? Postoje li razlike u radu izvan bolnice i onoga u bolnici?

Pravo na poštivanje tajne

- “Sve obavijesti o pacijentovom zdravstvenom stanju, uvjetima liječenja, dijagnozama, prognozi i liječenju te sve ostale osobne informacije moraju ostati povjerljive čak i poslije smrti pacijenta”.

Europska Deklaracija o unapređenju prava pacijenata

Pravo na poštivanje tajne

- “Sve ono što je liječnik obavljajući svoju dužnost saznao smatrat će se liječničkom tajnom. Liječnik ju je dužan čuvati i pred bolesnikovim bližnjima ako to bolesnik želi, pa i nakon njegove smrti, osim kada je Zakonom drugačije određeno”.

Etički kodeks HLZ i HLK

Pravo na poštivanje tajne

- “Povjerljive informacije mogu se obznaniti samo uz izričit pristanak pacijenta, ili ako je to izričito u skladu sa zakonom. Pristanak se može pretpostaviti kada se informacije otkrivaju drugim zdravstvenim djelatnicima uključenim u pacijentovo liječenje.”

Europska Deklaracija o unapređenju prava pacijenata

Pravo na poštivanje tajne

- “Pacijent ima pravo tražiti ispravak, dovršenje i poništenje podacima i zapisima koji se odnose na njega, a nisu točni ili nisu bitni za dijagnozu, liječenje i skrb.”

Europska Deklaracija o unapređenju prava pacijenata

Primjeri i pitanja:

Kršenje prava na tajnu: DA, MALO, NE

- Muž i žena, oboje doktori, razgovaraju o svojim pacijentima toga dana.
- Susreli ste svoju poznanicu iz mladosti i sa znatiželjom pogledali u njen karton.
- Informacija preko telefona

Pravo na informiranu suglasnost

- “Preduvjet za bilo kakav medicinski postupak je pristanak pacijenta koji je o postupku potpuno obaviješten.
- Pacijent ima pravo odbiti ili prekinuti medicinski postupak.
- Kada pacijent nije u stanju izraziti svoju želju, a medicinski postupak je hitno potreban, može se pretpostaviti da je pacijent dao pristanak, osim ako je iz prijašnjih izjava očigledno da bi ga u toj situaciji odbio dati.”

Pravo na informiranu suglasnost

- “Kada je potreban pristanak zakonskog zastupnika, a predloženi zahvat je hitno potreban, može se obaviti bez pristanka zastupnika, ako se do njega ne može na vrijeme doći.”
- “Kada se traži pristanak zastupnika, pacijenti (bilo malodobni ili odrasli) moraju biti u najvećoj mogućoj mjeri uključeni u donošenje odluka.”

Pravo na informiranu suglasnost

- “Ako zastupnik odbije dati pristanak, a liječnik smatra da je zahvat na najveću korist, odluka se upućuje sudu ili nekom arbitražnom tijelu.”
- “Pristanak pacijenta je potreban za sudjelovanje u kliničkoj nastavi i u znanstvenim istraživanjima.”

Pitanja:

- Treba li u svakodnevnoj praksi tražiti suglasnost pacijenta?
- Postoje li razlike između liječnika u izvanbolničkoj zaštiti i liječnika u bolnici u dobivanju suglasnosti?

Načelo prava i obveze svih ljudi

- Pravo ima ne samo pojedinac već i cijelo društvo.
- Obvezu ima ne samo pojedinac već i društvo u cjelini.

Prava pacijenata u sustavu zdravstva

- Osnovna prava: jednakost, pravednost i ravnopravnost (“distributive justice”)
- Aktivno sudjelovanje u zdravstvenoj zaštiti
- Individualna i društvena prava

Prava pacijenata u sustavu zdravstva

- “Pacijent ima pravo na slobodan izbor liječnika” (Lisabonska Deklaracija Svjetskog liječničkog udruženja o pravima pacijenata – temelj drugim dokumentima)
- “Pacijent ima pravo izabrati i promijeniti svog liječnika i zdravstvenu ustanovu, pod uvjetom da je to omogućeno funkcioniranjem zdravstvenog sustava”

Pitanja:

- Kako i koliko pacijenti sudjeluju u procesu donošenja odluka o bitnim pitanjima organizacije sustava zdravstva?
- Koji izvori informiranja o pravima u sustavu zdravstva stoje na raspolaganju pacijentima?
- Postoje li u praksi mehanizmi kojima pacijenti mogu pratiti i utjecati na kvalitetu rada u zdravstvu?

Primjer 1.

- Na odjelu leže dva pacijenta. Stigao je bubreg za transplantaciju. Obojica mogu biti primatelji organa. Ne pronalazite u anamnezi i statusu niti jedan razlog prema kojem biste jednog od njih isključili.

Kako donijeti odluku?

Primjer 2.

- Na odjelu leže dva pacijenta. Stigao je bubreg za transplantaciju. Obojica mogu biti primatelji organa. Jedan od njih ima 64.g., otac je dvoje djece i troje unučadi. Drugi pacijent ima 24.g. i za dva mjeseca će postati otac. Obojica imaju uredne životne navike.

Kako donijeti odluku?

Primjer 3.

- Na odjelu leže dva pacijenta. Stigao je bubreg za transplantaciju. Obojica mogu biti primatelji organa. Jedna je pacijentica, 25.g., radi kao odgajateljica u vrtiću, udata, bez djece. Druga je pacijentica stara 47.g., poznata UN-ova ambasadorica dobre volje, razvedena, majka odraslog djeteta.

Kako donijeti odluku?

Primjer 4.

- Dolaze vam dva pacijenta, a imate punu ordinaciju. Oboje imaju sličan problem – ništa hitno. Oboje su vaši dugogodišnji pacijenti i jako im se žuri. Jedan je ugladni stariji gospodin koji vam uvijek donese sitan poklon za Božić. Drugi je vaših godina, prilično drzak u komunikaciji, ali sluša preporuke i uvijek se dođe ispričati (bez poklona). Imate pet minuta vremena.

Kojeg biste primili?

Suradnja i dobri odnosi među zdravstvenim radnicima

- Timski rad
- Cehovska načela – jačanje povlastica unutar struke.

Stalno učenje i usavršavanje

- Kritičnost prema vlastitom radu
- Praćenje stručnog napretka